

Abdulahit Erk, Zohre (2022). Uygur Masallarında Hızır Motifi, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2022/19, s. 60-67.

DOI: 10.46400/uygur.1111702

UYGUR HALK MASALLARINDA HIZIR MOTİFİ

[Araştırma Makalesi / Research Article]

Zohre ABDUVAHİT ERK*

Geliş Tarihi: 30.04.2022

Kabul Tarihi: 23.06.2022

Öz

Yüzyıllardır Türk kültürünün önemli bir parçası olarak bilinen Uygurların, halk bilimi alanına önemli katkılarda bulunmuş olduğu bilinir. Uygurların zengin anlatma kültürü, yılların birikimiyle ortaya çıkan Türk kültürünün bir parçasıdır. Tarihten bu yana sözlü gelenek içerisinde gelişip kuşaktan kuşağa aktararak ve zenginleşerek günümüze ulaşan masallar hem yerel hem de evrensel öğeler taşıyan anlatılardır. Toplumun zengin kültürü masallardaki en küçük öge olan motifler aracılığıyla bizlere aktarılır. Masallarda karşımıza çıkan ana motiflerden biri de Hızır motifidir.

Hızır, Türk kavimlerinde en yaygın olan ve halk edebiyatında sık sık karşımıza çıkan karakterdir. Uygurlar arasında diğer Türk kavimlerinde olduğu gibi Hızır ile ilgili birçok inanış vardır. İşbu inanış ve anlayışların bazıları İslamiyetten önceki anlatılara kadar uzandığı bilinmektedir.

Bu çalışmanın amacı Uygur masallarındaki Hızır motifini örnekleriyle birlikte ele almak; ecdadımızın kadim kültürünün hızır motifleri üzerinde bıraktığı etkilerini ve izlerini irdelemektir. Yayının Türk kavimlerinin ortak değerlerinden olan Hızır motifi ile ilgili karşılaştırmalı incelemelere katkı sağlaması temenni edilir.

Anahtar Kelimeler: Uygur Halk Masalları, Hızır Motifi, Rüya, Kültür, İnanç.

HIZIR MOTIF IN UYGHUR FOLK TALES

Abstract

Known as an important part of Turkish culture for centuries, the Uyghurs are known to have made significant contributions to the field of folklore. The rich narrative culture of the Uyghurs is a part of the Turkish culture that emerged with the accumulation of years. The tales that have reached the present day by being transferred from generation to generation and enriched in the oral tradition since history are narratives that have both local and universal elements. The rich culture of the society is told to us through motifs, the smallest element in fairy tales. One of the main motifs we encounter in fairy tales is the motif of Hızır.

Hızır is the most common character in Turkish tribes and frequently encountered in folk literature. Among the Uyghurs, as in other Turkish tribes, there are many beliefs about Hızır, and it is known that some of these beliefs and understandings date back to the narratives before Islam.

The aim of this study is to deal with the Hızır motif in Uyghur tales with examples; The aim is to examine the effects and traces of our ancestors' ancient culture on the motifs of Hızır. It is hoped that this publication will contribute to comparative studies on the motif of Hızır, which is one of the common values of Turkish tribes.

Keywords: Uyghur Folk Tales, The Motif of Hızır, The Dream, Culture, Belief.

---

* Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü, e-posta: zohre.erk@hbv.edu.tr
Orcid: 0000-0002-9046-6597

Giriş

Uygur halk masallarının tarihi uzun, zengin ve renkli içeriğe sahiptir. Uygur halk masallarındaki bu renkli içerikler, halk masallarının en önemli unsurlarından olan motifler ile gerçekleşir. Masallardaki bu motiflere halkın düşünce tarzı, duygusu, umudu, gayesi gömülür.

Artun (2006), motif kelimesini “hikâye etmenin en küçük unsuru” şeklinde tanımlamıştır. Masal türü üzerinde önemli çalışmalar yapan Stith Thompson, motifin masalın gelenekte devamlılık yeteneğine sahip en küçük parçası olduğunu belirtir. Bunun yanı sıra onun alışılmamış ve çarpıcı oluşuyla dikkati çeken bir unsur olduğundan bahseder.

Çeşitli anlamlara sahip olan motifler ile Türk dünyası halk edebiyatına ait farklı türlerin hemen hemen hepsinde karşılaşılmaktadır. Halk edebiyatı ürünleri üzerine doğru ve ayrıntılı çözümler üretmek için öncelikle bu motiflerin taşıdığı anlamların iyice araştırılması gerekmektedir.

1. Hızır Motifi

İncelediğimiz Hızır motifi ilahi karakter olup Müseviliğe, Hristiyanlığa ve İslamiyete ait sözlü ve yazılı kaynaklarda sıklıkla yer almaktadır. Hızır kelimesi ile ilgili şimdiye kadar birçok ilahi rivayetler bulunmaktadır. İlgili rivayetlerden ve masallardan gördüğümüz kadariyle Hızır, hangi şekilde ortaya çıkarsa çıksın Allah, Tanrı, İlah tarafından olağanüstü hikmetler öğretilmiş, o hikmetler ile hayatlık pınarını bulup oradan abihayat suyu içmiş ve sonsuza denk hayatta kalan biridir. Ayrıca kendisi ile yoldaş olan kişileri hikmeti ile sabır konusunda deneyip yardım eden, insanlara iyilik yapan, koruyan bir bilgin olarak ortaya çıktığı bilinen şahıstır.

Türkçede Hızır ve Hıdır ve Uygurca ise *Hizir* biçiminde kabul edilip kullanılan kelimenin kökünün Arapça olduğu bilinmektedir ve ilgili kaynaklarda hadır (hadır, hıdır) şeklinde kullanılmaktadır. Arapçada yeşillik anlamında olan bu kelimenin asıl anlamı unutulmuş olup her zaman yeşil olan gibi anlamı her zaman hayatta kalmasına benzetilerek sonsuz hayata sembol olmuştur (URL-1).

Uygur sözlü edebiyat ürünlerine bakıldığında Hızır’ın görüntüsünün şu şekilde olduğu anlaşılmaktadır: Yakışıklı, orta boylu, yüzü parlak, aksakallı, kaşları gür ve uzun, ak sarık ve yeşil don (kıyafet) ve deri mest giyen ve elinde asası olan yaşlı bir melektir.

Uygur masallarında sıkça karşımıza çıkan Hızır, türlü zorluklara karşı çıktığı seferlerde yolunu bulamayanlara yol gösteren, yükü olanın yükünü hafifleten, zorda kalana sihirli asa verendir. Hızır, masal kahramanlarının karşısına genellikle aksakallı, nur yüzlü, yaşlı olarak çıkar. Bazen de bu şekilde kahramanın rüyasına girer. Hızır’ın duasını alan kahramanlar her türlü korkunç belalardan ve kazalardan korunur ve sonunda istediği şeye ulaşır. Masalların bazılarında yaşlı adam, derviş, *bovay*, aksakallı vb. isimlerdeki olağanüstü yardımcıları Hızır’ın yerini almaktadır. Bunların hepsinin vasfı Hızır ile aynıdır. Hızır, kahramana su, at, asa gibi sihirli nesnelere vermekle yetinmeyip kahramanın amacına ulaşması için dua eder ve kahraman Hızır’ın yardımıyla amacına ulaşır. İşte bu Uygur halk masallarındaki Hızır motifidir.

2. İçerisinde Hızır Motifi Olan Uygur Halk Masalları Üzerinde İnceleme

2007 Pekin’de gerçekleştirilen “Uygur Halk Masallarının Motif İndeksi” adlı çalışmada, 898 Uygur halk masalı incelenip 59 yerde “Hızır’la Karşılaşma” motifinin olduğu tespit

edilmiştir.¹ Bahsi geçen çalışmada masallar incelenmiş, 59 yerde Hızır motifi ile karşılaştığımızı ve Uygur halk masallarındaki motiflerin karşılaşma sıklığı bakımından 3. sırada olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, Uygur halk anlatmalarında Hızır motifinin yaygın şekilde kullanıldığı ifade edilebilir.

Çalışmada ele alınan Hızır motifi, ilahi karakter olup ilahi motiflerin kökenini efsanelerde ve dinî eserlerde bulmak mümkündür. İlahi motifler halk masallarının temelidir. Uygur halk masallarında birçok karakter zorluklarla karşılaşır. Ancak Hızır her zorlukta karşılaşana değil sadece birkaçına yardım elini uzatır. Örneğin “Bulbulgoya” adlı masalda, padişah rüyasında bir Bulbulgoya görür ve padişahın üç oğlu bu Bulbulgoya’yı bulup getirmek için beraber yola koyulur (Bulbulgoya, 2006: 60). Bu masalda Hızır sadece bu üç şehzadenin içindeki en küçüğüne yardım eder.

“Yette Lingiltaq ve Bir Şingiltaq (Yette Lingiltak ve Bir Şingiltak)” adlı masalda da Şingiltak rüyasında Hızır’ı görür ve Hızır onun kül olan buğdayını altına çevirmeyi öğretir. Ancak Yette Lingiltağ’ın kül olan buğdayını altına çeviremez ve Yette Lingiltak insanların önünde alay konusu olur (MB, 2006: 199).

Kahramanların ulaşmak istedikleri amaca ve yolda karşılaştıkları zorluklara göre Hızır yardım eder ya da etmez:

1) Şah babasının arzusunu yerine getirmek, annesinin hastalığına şifa bulmak, kız kardeşinin isteklerini yerine getirmek gibi birtakım maksatlar ile yola çıkan kahramanlar:

“Bulbulgoya” adlı masalda, bir padişah rüyasında bir Bulbulgoya görür ve onu bulmanın kaygısıyla çok üzülür. Babasının üzgün olduğunu gören üç oğlu bu Bulbulgoya’yı bulup babasına getirmek için beraber yola koyulurlar. Bir yol ağzına geldiğinde, üç oğul üç yöne doğru gider. En küçük oğlan yolda Hızır ile karşılaşır ve Hızır’ın gösterdiği yol ile Bulbulgoya’yı bir devin elinden kurtarır. Ayrıca ağabeylerini de bulur. Ancak iki ağabeyi Bulbulgoya’yı kardeşinden kıskanarak kardeşini bir kuyuya atıp kendileri yola devam eder. Babası en küçük oğlunun öldüğünü duyunca çok perişan olur. Bulbulgoya da ötmeyi anlatır. Sonrasında küçük oğlan o kuyudan kurtulup şah babasına olup biteni anlatır. Buna çok sinirlenen padişah iki büyük oğlunun idamını ister. Hızır iyi niyetli olan küçük oğlanın babasının isteklerini yerine getirmesine yardım eder (Bulbulgoya, 2006: 60).

“Hasiyetli Elma” adlı masalda Sultan *Ğocam* adındaki padişahın üç tane sihirli elma ağacı olup o elma ağaçları her sene sadece birer adet meyve verir. Bu elma ağaçlarını devler alıp götürür. Üç oğlu bu devlerle baş etmek için yola koyulduğunda en küçük oğlan Hızır ile karşılaşır. Hızır ona devle başa çıkmanın yolunu öğretir. Küçük oğlan *Ehmetcan*, Hızır’ın söylediklerini yaparak elma ağaçlarını kurtarır. Bunu kıskanan ağabeyleri *Bakış* ve *Danış* küçük kardeşini devlerin mekânında bırakıp kaçarlar. Küçük oğlan *Ehmetcan* yine Hızır’ın yardımıyla memleketine döner ve olup bitenleri şah babasına anlatır. Çok sinirlenen padişah büyük oğullarını atın kuyruğuna bağlayıp öldürür (KB, 2006: 255).

“Zeki” adlı masalda ise bir anne kör olur ve iki büyük oğlu ilaç bulmak için birçok zorluğa katlanır ve devlerin eline düşer. En küçük oğlan iki ağabeyini bulmak ve annesine ilaç getirmek için yola koyulur. Yolda aynı zorluklarla karşılaşır ve Hızır’ın yardımıyla ağabeylerini kurtarır ve ilacı da alıp annesine götürür. Eve dönerken yolda bir memlekete zarar veren ejderhayı yok eder. Padişah, tahtını memleketini ejderhadan kurtaran küçük kahramana verir. Oğullar anasını oraya getirir ve hayatının sonuna kadar adil bir şekilde bu memlekete sahip çıkar (MN, 2006: 249).

¹ 2000 yılından bugüne yayımlanan 10 masal kitabı, 1979-2000 yılları arasında yayınlanan 20 masal kitabının 14’ü ayrıca il ve ilçe kurumları tarafından derleyip yayınlanan 10 masal kitabı incelenmiş olup diğerlerine ulaşmak mümkün olmamıştır.

“Mestan Kempir” adlı masalda, bir padişahın küçük eşi bir kız ve bir oğlan doğurur, bunu gören büyük eşi Mestan Kempir’e o iki çocuğu ormanda kaybettirir. Bu çocukları bir geyik bulup büyütür. O çocukların hâlâ hayatta olduklarını öğrenen padişahın büyük eşi onları öldürmek ister, Mestan Kempir onları bulur ve kız kardeşini aldatıp ağabeyine devlerin elindeki üç nesneyi getirttirmesini ister. Ağabeyi, kız kardeşinin isteğini yerine getirmek için ikna olur ve Hızır’ın yardımıyla pınarın yanındaki ağaç dalını, gündeğümü taraftaki mağarada yaşayan Hörlikahan adlı kızı alıp döner. Sonunda ağabey kardeş Hörlikahan’ın yardımıyla anne ve babasına kavuşur. Padişahın olanlardan haberi olur ve Mestan Kempir’e idam cezası verir (Bulbulgoya, 2006: 18).

2) *Memlekete su getirip halkı kuraklıktan kurtarmak, düşmanı kovup vatanını azâd etmek, memleketinin güvenliğini koruyan sihirli nesnelere geri getirmek amacıyla yola çıkan kahramanlar:*

“Kılıç Batur” adlı masalda, bir fakir oduncunun tek oğlu vardır. Oduncu ölüm döşğinde olan oğluna sadece “memleketini korursan yükselirsin, korumazsan ölürsün” şeklinde bir atasözü söyleyip ölür. Bir gün, bu topraklara düşmanlar gelir ve padişah buna bir çözüm bulamayıp kendi canına kıyar. Halk zulüm görür. Oğlan babasının dediklerini düşünür ve memleketini korumak için bir şeyler yapmak istese de bir çözüm bulamaz. Hızır, oğlanın rüyasına girer ve ona yol gösterir. Oğlan, eline kılıç alır ve düşman ile savaşır. Sonunda düşmanı kovmayı başarır. Ondan sonra memleketi daha da zengin ve huzurlu olur. Demek ki Hızır, memleketi korumak için yola çıkan tek oğlana yardım etmiştir (KB, 2006: 195).

“Engüşter” (sihirli mücevher) adlı masalda, atalarından kalan bir Engüşter’in gizemli etkisi ile zengin ve gamsız yaşayan bir hanedanlıktan bahsedilir. Zümrüt padişah döneminde biri sihirli mücevheri çalar, bunun etkisi ile daha sonra memleket perişan olur, halk sokaklara düşer. O memlekette yaşayan bir oduncunun küçük oğlu sihirli mücevheri bulup memleketini kurtarmak için babasından dua ister ve yola koyulur. Bu süreçte inanılmaz zorluklarla karşılaşır. Yarı yolda rüyasında Hızır’ı görür ve Hızır Engüşter’i geri getirmesi için oğlana yol gösterir. Oğlan sonunda Engüşter’i bulup getirir ve böylelikle oğlan Zümrüt Şah’ın tahtını ve halkını büyük beladan kurtarır. Padişah, tahtını kahraman oğlana verir. Memleket tekrar zengin ve huzurlu günlerine döner (KB, 2006: 96).

3) *Rüyasında görüp âşık olduğu padişahın kızına ulaşmak için tehlikelere bakmadan yola çıkan kahramanlar:*

“Kılıç Ömer” adlı masalda, padişahın sadık vezirinin oğlu Ömer, rüyasında gördüğü kızı bulmak için yola çıkar. Yolda iki yiğit ile karşılaşır, onlar ile ağabey-kardeş olur. O iki memleketi belalardan kurtarıp o memleketlerdeki padişahın kızlarını ağabeyleriyle evlendirir. Ömer bir gün rüyasında Hızır’ı görür, Hızır ona âşık olduğu kızın nerede olduğunu ve ona nasıl kavuşacağını anlatır. Sonunda Ömer, Hızır’ın dediğini yapıp birtakım zorluklardan sonra aşkına kavuşur (Bulbulgoya, 2006: 103).

“Bir Şehzadenin Aşk Hayatı” adlı masalda Hızır, rüyasında gördüğü güzel kıza kavuşmak için yola çıkan şehzadeye yardım eder. Sonunda birbirine kavuşurlar (HB, 2006: 82).

“Kudret’in Hayatı” adlı masalda Hızır, rüyasında gördüğü çok güzel bir kıza kavuşmak için anne babasının duasıyla yola çıkan bir oğlana devler mekânından kızı kurtarmanın yolunu gösterir. Kudret birçok zorluğun üstesinden gelerek sonunda kızı bulur (MN, 2006: 82).

“Eynek Tağ (Ayna Dağ)” adlı masalda Hızır, rüyasında bir kıza âşık olan padişahın oğlu Nehim’e, ayna dağdaki kızı bulmanın yolunu gösterir. O Hızır’ın dediğini yapar ve kıza kavuşur, ondan sonra göklüler ve topraklılar karışıp bir aile olarak yaşarlar (MN, 2006: 268).

4) *Hayatta helal çalışıp yaşayan ancak sosyal bir pozisyonda bulunamayan iyi kalpli köylüler:*

“Qayna Çögün (Kayna Çaydanlık)” adlı masalda, helal para kazanarak eve ekmek getiren Kurban, bir gün Hızır’la karşılaşır. Hızır, yardıma muhtaç bir insan donuna (kıyafetine) girip onu sınamak ister. Daha sonra onun başkalarına yardım etmeyi seven biri olduğundan emin olup ona her şeyi peyda edebilen “Kayna Çaydanlık” verir. Ondan sonra o bir ömür huzurlu ve mutlu yaşar (HB, 2006: 250).

“Hikmetli Söz” adlı masalda, kendisi fakir olsa da iyi kalpli, cömert, diyanetli yiğit Kabil, yumarta satarak para toplayıp Hızır’dan hikmetli söz satın alır ve bu sözlerin yardımıyla padişahın mükâfatını kazanır (HB, 2006: 149).

“Yette Linggiltaq ve Bir Şinggiltaq (Yette Lingiltak ve Bir Şingiltak)” adlı masalda Hızır, başkaların kıskançlığından zarara uğrayan iyi kalpli, çalışkan Şingiltaq’ın rüyasına girer ve ona külü altına çevirmesini öğretir. Ancak Yette Şingiltak, aynı yol ile külü satmak ister ve satamamakla beraber başkalarının alay konusu olur (MB, 2006: 199).

İncelenen masalarda görüldüğü gibi Hızır, anne babasına vefalı, kardeşlerine şefkatle davranan, memleket ve halkın kaygılarını kendi kaygısı bilen, kendi helaline kavuşmak için tehlikelerden korkmayan, hayatta helal para kazanan, cömert, vatansever, cesur insanlara yardım eder.

“Minku Batur” masasında Hızır Aleyhisselâm, küçüklüğünde hastalanan Minku’nun ellerini, bacaklarını, tüm vücudunu sıvazlar ve onun iyileşmesi için dua eder. Bu yüzden olağanüstü güce sahip olan Minku’nun elleri ve ayağını kimse bağlayamaz ve gücü yetmez (Bulbulgoya, 2006: 138).

“Geyik Sultan” masasının kahramanı olan şehzade, bir kıza sevdalanır ve sevdiği kızın konuşamayacağını anlayınca çok üzülüp ağlar. Kızın konuşması için Allah’a yalvarıp dua eder. Bu sırada Hızır Aleyhisselâm şehzadenin karşısına çıkar ve onun gözünden damlayan bir damla yaşı konuşamayan kızın diline sürer, ondan sonra kızın vücudunu sıvazlayarak olağanüstü gücüyle kızın üstündeki gül ve yaprakları güzel giysilere dönüştürür. Kız dile gelerek konuşmaya başlar ve hepsi sevinir (YTY, 2006: 69).

Yukarıdaki masalara bakıldığında Hızır’ın hastalara şifa olduğunu ve onlara olağanüstü güç verdiği görülür. O, zaman ve mekânın sınırlarını aşarak hareket eder. Dünyanın sırlarını açar, sadece kendi çevresindeki olup bitenlerle kalmayıp geçmiş ve gelecek hakkında da bilgi sahibi olduğunu görmekteyiz. Masalların kahramanları türlü zorluklarla karşı karşıya gelir, zarara uğrar ve birçok şeyini kaybeder. Hızır, en önemli zamanlarda kahramanın yanında ve rüyasında peyda olur. Önce bu yola çıkmasının nedenini sorar, sonra olağanüstü gücüyle kahramana yol gösterir. Hızır’ın sözünü dinleyen kahramanların başarıya ulaştığı, dinlemeyenlerin ise hüsrana uğradığı görülür. Uygur halk masallarında Hızır herkese yardım etmez, sadece gayesi yolunda tehlikeler ve zorluklara baş eğmeyen, çabalayan, iyi kalpli kahramanlar Hızır’ın yardımını elde edebilirler.

Hint, İran ve Eski Yunan kültürlerinde daha çok sevgiyle ilişkilendirilen ve insanların karşısına çıkan rüya motifinin masalarda önemli yeri olduğu bilinmektedir. Örneklerde rüya motifinin Uygur masallarında bazen Hızır motifi ile bir arada geldiği görülür.

3. Uygur Masallarındaki Hızır ile İlgili İnanışlar

Karluk Beyliği, Karahanlı Devleti İslam’ı ilk kabul edenler olarak literatürde yer alır. Bu sebeple İslam’ı ilk kabul eden topluluklardan olan Uygurlar’ın 10. yüzyıldan itibaren hayatına, mitolojisine, destan, efsane ve masallarına İslami unsurlar yerleşmeye başlamıştır. Yeni dinin yayılması ve türlü çevre şartları bunu çok gerekli kılmıştır. Masallar, içinde barındırdığı gelenek, ritüel, görenekler ve inançları gelecek kuşaklara aktarmada önemli bir yere sahiptir ve pozitif bir şekilde gelecek kuşakları eğitmektedir. Bu amaçla İslami unsurlar masallara yerleştirilmiştir. Eski inanışlara ait birçok olağanüstü motif

İslamiyet'in hızla yayılmasıyla beraber İslami unsurlarla birleşerek anlatılarda kendini göstermiştir. Örneğin Hızır bazen yol gösteren aksakallı dede, rüyaya giren yaşlı, nur yüzlü adam ve derviş şekillerinde olağanüstü varlık olarak yer almıştır. Uygur masalları da toplumun kültürünü, anlayışını, inanç sistemini, gelenek-görenek, ritüel ve sosyal görüşlerini yansıtan anlatımların bir türüdür ve bunun toplumun dinî inanç sistemini yansıması gözle görünür bir gerçektir.

“Musa Aleyhissalâm'ın Seyahati” adlı masalın başkahramanları ve konusu Kur'an-ı Kerim'deki Kehf Suresi'nde yer alan Hz. Musa ve bir delikanlının kıssasıyla benzerlik gösterir. “Musa Aleyhissalâm'ın Seyahati” masalında, Hz. Musa ile Hızır beraber sefere çıkar. Onlar yola çıkmadan önce Hızır seferde üstat, Musa Aleyhissalâm cıracak olacağı konusunda anlaşılır. Yol boyu Musa Aleyhissalâm Hızır'ı dinler ve ona itaat eder. Daha sonra Hz. Musa, Hızır'ın yaptığı bazı işlere karşı çıkarak onun Hızır olduğundan şüphe eder. Masalın sonunda Musa Aleyhissalâm onun Hızır olduğundan şüphe etmediği ve ona inandığı zaman Hızır çoktan kaybolup oradan ayrılmıştır.

Bu masalda yer alan Hızır her şeyi bilen olağanüstü bir karakterdir. Masalda Musa Aleyhissalâm'ın anlamadığı ve karşı çıktığı bilinen bazı gerçeklerin Hızır tarafından çoktan çözüldüğü bilinir.

Anne-babasının ve bilginlerin duasını almak Uygur masallarının sıklıkla tekrar ettiği bir mesajdır. Anne-babasının duasıyla yola çıkan kahraman, Uygur masallarının birçoğunda bulunur ve bu çoğunlukla kahraman Hızır ile karşılaşmadan önce gerçekleşir. Bazen de Hızır kahraman için dua eder ve Hızır'ın duası ve yardımıyla kahraman istediğine ulaşır.

Türk mitolojisinde önemli yeri olan su, pınar, yalnız ağaç, at, asa, kılıç gibi unsurlar masalarda Hızır'ın kahramana verdiği ya da kullandığı şeyler olarak ortaya çıkmaktadır. Uygurların yaşadığı topraklar tarihten bugüne zengin, huzurlu topraklardır ve hiçbir zaman düşmanların hilelerinden ve savaşlarından kaçınmamıştır. Uygur masallarında, Ejderha, Yalmavuz, dev gibi düşman motifleri bulunmaktadır ve onlarla başa çıkmayı, her zaman memleketini korumayı, vatanını sevmeyi, aşkına ve anne-babasına sahip çıkmayı, anne-babaların duasını almayı hayat felsefesi edinen kahramanlar büyüklerini, aksakallarını ve bilginlerini dinlemeye önem vermiştir. Zorluklardan kurtulmak için çırpınan kahramanlar için Hızır her zaman kurtarıcıdır.

Uygurlarda Türkiye'deki ve diğer bazı Türk boylarındaki gibi Hıdırellez günleri kutlanmaz. Ancak halk arasında Hızır'ın hâlâ yaşıyor olduğuna ve don değiştirerek istediği insanlar ile karşılaşacağına ilişkin inanışlar bulunmaktadır. Her insanın hayatında üç kere Hızır ile karşılaştığına ancak çoğu zaman Hızır'ı tanıyamadığı için ondan abıhayat suyu isteyip içmeyi, kendi isteklerini söylemeyi unutup fırsatı kaçırdığına inanılır. Bu nedenle Uygurlar aksakallı, nur yüzlü yaşlıları “Hızır sıfatlı” olarak tarif eder ve onlarla selamlaşmaya önem verir. Yine diğer bir inanışa göre Hızır'ın başparmağı kemiksiz ve daha uzun olurmuş ya da sağ eli altı parmaklı olurmuş. Onlar genelde sabah erkenden insanlarla karşılaşmış, genellikle pazar yerlerinde dolaşmış. Hızır olup olmadığını anlamak için, selamlaştığı zaman sağ elinin başparmağını biraz bükmek gerekiyormuş. Eğer parmağı söylendiği gibiyse hemen isteklerini söymesi gerekiyormuş. Şimdiye kadar birinin Hızır'la karşılaştığı görülse de aniden zengin olan, işleri yoluna giren kimselere Hızır'la karşılaşmış denilir. Hızır'a olan inanç, saygı ve yararlanma hayalleri insanların kişisel iletişimde daha samimi, büyüklere daha saygılı olmalarını sağlamakta yeterince etkili olmuştur.

Sonuç

Hızır motifi, Uygur yazılı edebiyatı ve anlatılarının destan, masal, hikâye, rivayet, efsane, atasözü gibi türlerinde bulunmaktadır. İnsanların isimlerinde ve günlük hayattaki

konuşmalar sırasında da sık karşılaşabilmekteyiz. Hızır'ın Uygur edebiyatında ölmez arzu, gaye ve umudun sembolü olduğunu söyleyebilir, millî ideolojinin anlamlı bir tarafına dönüşüp millî kültür, millî edebiyat ve millî yaşamın her köşesinde sürekliliğini devam ettirdiğini de ifade edebiliriz.

Hızır'ın önemli özelliklerinden biri, sözlü ve yazılı edebiyatlarda kahramanın rüyasında gelecekte olacağını anlatmasıdır. Geleceğin haberini verme konusu Uygur edebiyatının İslamiyetten önceki ve sonraki eserlerinde yer edinmiştir. İslamiyetten önce de gelecekte haber verme gibi eylemlerin Uygur edebiyatı ürünlerinde yer aldığı bilinmekte olup İslamiyet'ten sonra bu eylemin Hızır'a yüklenmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Kısaltmalar

YTY	<i>Yarıl Taşım Yarıl, Uygur Halk Masalları</i> (2006). (Yay. Haz.: Abdurahim Ebey ve Ehmet Emin). Ürümçi: Şıncañ Halk Neşriyatı.
KB	<i>Kılıç Batur, Uygur Halk Masalları</i> (2006). (Yay. Haz.: Abdurahim Ebey ve Ehmet Emin). Ürümçi: Şıncañ Halk Neşriyatı.
Bulbulgoya	<i>Bulbulgoya, Uygur Halk Masalları</i> (2006). (Yay. Haz.: Abdurahim Ebey ve Ehmet Emin). Ürümçi: Şıncañ Halk Neşriyatı.
MB	<i>Melike Berna Uygur Halk Masalları</i> (2006). (Yay. Haz.: Abdurahim Ebey ve Ehmet Emin). Ürümçi: Şincan Halk Neşriyatı.
MN	<i>Méhri Niğab Uygur Halk Masalları</i> (2006). (Yay. Haz.: Abdurahim Ebey ve Ehmet Emin). Ürümçi: Şincan Halk Neşriyatı.
HB	<i>Hüvey Batur. Uygur Halk Masalları</i> (2006). Yayına Hazırlayanlar: Abdurahim Ebey; Ehmet Emin. Ürümçi. Şincan Halk Neşriyatı.

Kaynakça

- Artun, Erman (2006). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*. İstanbul: Kitabevi.
- Bulbulgoya, Uygur Halk Masalları* (2006). (Yay. Haz.: Abdurahim Ebey ve Ehmet Emin). Ürümçi: Şincan Halk Neşriyatı.
- Hüvey Batur. Uygur Halk Masalları* (2006). Yayına Hazırlayanlar: Abdurahim Ebey; Ehmet Emin. Ürümçi. Şincan Halk Neşriyatı.
- Kılıç Batur, Uygur Halk Masalları* (2006). (Yay. Haz.: Abdurahim Ebey ve Ehmet Emin). Ürümçi: Şincan Halk Neşriyatı.
- Méhri Niğab Uygur Halk Masalları* (2006). (Yay. Haz.: Abdurahim Ebey ve Ehmet Emin). Ürümçi: Şincan Halk Neşriyatı.
- Melike Berna Uygur Halk Masalları* (2006). (Yay. Haz.: Abdurahim Ebey ve Ehmet Emin). Ürümçi: Şincan Halk Neşriyatı.
- Uygur Halk Masalları 2* (1999). (Yay. Haz.: Ablimit Sadik). Şıncañ Halk Neşriyatı.
- Uygur Halk Masalları 5* (1999). (Yay. Haz.: Nurmuhemmet Zaman ve Turğan Şavdur). Ürümçi: Şincan Halk Neşriyatı.
- Uygur Halk Masalları 6* (1999). (Yay. Haz.: Mir Kamal Yakup ve Hesên Éli). Ürümçi: Şincan Halk Neşriyatı.
- Uygur Halk Masalları 8* (1988). Ürümçi: Şincan Halk Neşriyatı.

Yarıł Taşıım Yarıł, Uygur Halk Masalları (2006). (Yay. Haz.: Abdurahim Ebey ve Ehmet Emin).
Ürümçi: Şincan Halk Neşriyatı.

İnternet Kaynakları:

URL-1: <https://islamansiklopedisi.org.tr/hızır> (Erişim: 18.06.2022).